

ԱՌԻ ԵՐԱԶԱՅՈՅԶՆ ԱՐՇԱԼԱՅՍ

Սինչդեո Ս. Լթուոյս Սիսթեմայի նութիւնը, երկար ժամանակէն ՚ի վեր, կը սպասէ Լիգային Վարչութեան տը նորէնութեանը եգիպտական խնդրոյն նկատմամբ, ընդհակառակն՝ եգիպտահայոց ոմանց և իրենց ինքնակոչ առաջնորդի պաշտօնական թերթին Լիլալայ, ամենայն սորկաբար հլու-թեամբ, իւր ստանձնած փաստաբանական պրոշտօնը կը շարունակէ, մերթ ինքնագիր դիտողութիւններ և մերթ իւր եգիպտացի թղթակցաց նամակները հրատարակելով ՚ի թշնամանս Ս. Ուստիս Սիսթեմայի նութիւն : Թէ մինչեւ երբ պիտի Լիլալայ քամահրէ արդարութիւնը և արացէ ճշմարտութեան դէմ, այդ ժամանակակէտը դժուարին է գուշակել, վասն զի դժուարին է հաւատալ նոյնպէս, որ Լիլալայ երբ և իցէ զիջանի և կամ կարող լինի ճշմարտութեան աշակերտիլ մաքուր խղճմանօք : Վասն զի կը տեսնենք ակներեւ, որ Լիլալայ ոչ միայն հեռի է արդարութեան հը պատուելու և հանրութեան օգտին ծառայելու տրամադրութենէ, ոչ միայն օր աւուր կը յառաջագիմէ իւր հանրաշնաս ընթացքին մէջ, այլ նաև միաբանական Սիսթիս լուծութենէն օգտելով, սկսած է այժմ, իւր անուանական և անանուն թղթակիցներով հանդերձ, պառաւական նորանոր երազներ տեսնել եգիպտական խնդրոյն նկատմամբ, և նոյն երազներով թէ Սիսթեմայի նութիւն ամբաստանել և թէ Լիգային Վարչութեան ուրն թերցող հասարակութեան ողջմտութիւնը պատրելու ջանալ : Կը զարմանանք յաւէտ, որ Լիլալայ, (թիւ 920), իւր երազական փաստաբանութեանց

և ամբաստանութեանց հետ՝ երազական խորհուրդներ եւս կ'առաջարկէ Սիսթեմայի նութիւն, յորդորելով չըճանաչել Լիգային Վարչութիւնը և համարատու չը լինիլ նմին, այլ ուղղակի հաշիւ տալ Ռուստոտանի, Պարսկատանի, Հնդկաստանի և Թուրքաստանի հայազգիներէ երազով գումարուած երեսփոխանական մի տարօրինակ ու նորատեսիլ յողովի : Կը յաւիմք, որ Լիլալայ քնացած կը կարծէ ամեն մարդ արդարութեան համար, ինչպէս ինքն անյարիր քնացած է երազատեսութեան և շողքորթութեան փոխուկ բարձին վրայ, Թող խորհայ Լիլալայ, որչափ տիւր՝ գիշեր է իրեն համար, Թող երազէ որչափ և կամի, բայց Թող բարեհաճի գէթ այս անգամ մեկնել մեզ իւր խոշոր երազները օգնականութեամբ եգիպտական քրմաց, որոց ազդեցութեամբ գուցէ երազած է :

Թող մեկնէ մեզ Լիլալայ՝ թէ երբ և ի՞նչ գողցնի նպաստներ ունեցած է կամ ունի Լիլալայի մի միաբանութիւնը Լիգայի տեսի առաջնորդութեան նկատմամբ : Լիլալայ բռնադատ է Լիգայի տեսի հայ հասարակութեան վրայ, որ իւրեքն իրեն հնազանդի եւ իւր ապարհապարհ լիազարդ է : Լիլալայ արգելք եղած է նորա յառաջագիմութեան քայլերուն անգիտութեամբ, և ո՞րն է այդ յառաջագիմութիւնը :

Թող մեկնէ մեզ Լիլալայ, թէ Լիլալայի մի Սիսթեմայի նութիւն ո՞ր եպիսկոպոսը, կամ որ վարդապետը հետամուտ եղած է Լիգայի տեսի առաջնորդութեան, և կամ, անամօթաբար վազած է Լիգայի տեսի և յանդգնած է, առանց Լիգային Վարչութեան որոշման և առանց Տէրութեան հրովարտակի, իւր անունն յիշատակել տալ եկեղեցեաց մէջ իբրեւ առաջնորդ,

ինչպէս համարձակեցաւ ընել Աշխարհայ Բարեխնամ առաջնորդն Սեպրոս եպիսկոպոս :

Թող պատմէ մեզ Աշխարհայ Բարեխնամ եպիսկոպոսն ի գիպոսի առաջնորդութեան ամեն ժամը : Սր անհատի, որ մեծատան և կամ որ լրագրապետի օգնութիւնը պաշտօնած է Ազգայոսի առաջնորդ լինելու համար : Սրուն անձնատիրութիւնը շողքորթած է բանիւ և գրով, և որուն մտքի և աշխարհայ շաղկապած է ոսկիներու խտաղանքով . . . :

Թող պատասխանէ մեզ Աշխարհայ Բարեխնամ եպիսկոպոսն ի իր անանուն թղթակիցն, որ կը յանդգնին ռաբա և Կաթողիկոս պահանջել Արուստակի միաբանութենէն յաւիտեան Ազգայոսի առաջնորդ լինելու համար : Սր ցնորից մէջ յղացան այդ պրոսպեկտի խորհուրդը՝ պոյմանագիր պահանջել ազգային պաշտօնակատար մարմինէ մը, ինչպէս է Արուստակի Սիւրբա նութիւնը, որ գրեթէ իւր նուիրական ուխտին, (որով ուխտած է սպասուորել հանրութեան Ազգին) և հրաժարի ու ըմբոստանայ ազգային Վարչութեան և Ժողովրդի հրաւիրանաց դէմ, երբ զինքն, ըստ բերման Ժամանակին և պարագայից, օրինաւորապէս ի պաշտօն կը կոչեն, ինչպէս յայտնեցաւ, նոյնպէս և յԱզգայոս : Ինչ հարկ կար պատկառանք անհեթեթ առաջարկութե, քանի որ կարող էր Աշխարհայ յորդոր կարգաւ և պատուէր տալ Ազգայոսի Հայ հասարակութեանը, որ երբ տեսնեն թէ՛ Արուստակի Սիւրբա նութեան որ և իր անդամ կը համարձակի Սեպրոսի նման, (առանց Ազգային Վարչութեան որոշման, առանց Տէրութեան հրովարտակի և առանց նոյն հասարակութեան ընդհանուր կամքին), յԱզգայոս աճապարել և իւր

անձը առաջնորդ հրատարակելով յիշատակել տալ եկեղեցեաց մէջ, խիստն գանակոճեն և արտաքսեն նոյն վիճակի սահմաններէն : Սա պարէն այս եղանակն աւելի բնական է և օրինաւոր, քան թէ այն պոյմանագրութե քմածին առաջարկութիւնը, որ աւաւել առաջարկողն նենգութիւնն ու խնամակութիւնը կը նշաւակէ, քան թէ օրինաւորութիւն կը պարունակէ :

Թող մեկնէ մեզ Աշխարհայ իւր երազական հաշուադիտութիւնը՝ թէ երբ աւարտած են Յակոբեանք Արուստակի Ազգայական կալուածոց հաշիւը, որքան է նոյն կալուածոց երեսնամեայ արդիւնքը, որքան գումար կամ քանի՞ փարայ հատուցած են Արուստակի իրենց կառավարութեան ՁԶ ամեայ երկար շրջանին մէջ. ո՞ր է հաշուեցուցակը, ինչո՞ւ չը հրատարակէր Աշխարհայ, որ ամեն ընթերցող կարգայ և փոխանակ երազներու՝ իրականութիւն տեսնէ և համազօրի :

Թող պատմէ Աշխարհայ թէ երբ և ինչ եղանակաւ վերջացած է կալուածական խնդիրը : Ինչ շահած է Արուստակի իւր կալուածներէն սոյն երազական վերջաւորութենէն զինի :

Քանի՞ քանի կալուածներ կային Ազգայոսի մէջ, որ կորուսուած էին կամ փրկւած, և Ս. Վրթում, գտնելու և նորոգելու համար, գումարներ ծախած է և տակաւին կը ծախէ : Քանի՞ կալուածներ կան, որ տակաւին կորուսած են և քանինքն եւս կան, որոց վարձակալները դադարեցան կը յորդորուին, որ վարձ չը հատուցանեն Արուստակին : Որքանի տուններ կան նմանապէս Աղէքսանդրիոյ մէջ, որոց վարձական հին սակարկութիւնները բնաւ չեն աւարտիր, այլ վարձակալները, ըստ քմաց և գաղտնի

Թերադրու թեամբ, նորոգութիւններ կ'ընեն առանց Ս. Աթուէս հրաման և հաճութիւն խնդրելու, որպէս զի բազմաքանակ ծախքեր ցոյց տալով՝ անվերջանալի կերպիւ երկարեն իրենց վարձակալութեան շրջանը:

Թող մեկնէ մեզ Արշալոյս՝ թէ ինչու չը կամեցան Յակոբեանք իրաւախոհ լինիլ Արուստղէմի փոխանորդ Աստուածատուր վարդապետի հետ, հաշտեալ մարները և բոլոր կողմաւ ծագքերը յանձնել, իրենց պարտքը վճարել եւ Արուստղէմի օրինաւոր սեպհականութիւնները լրիւ նոյն Աթոռին վերադարձնել, այլ ընդհակառակն հարկւրաւոր մեքենաներ լաւելով և պատրուակներ հնարելով՝ ապհապեցին, չարչարեցին և հալածեցին նոյն փոխանորդը, որպէս զի քանի մի տարի եւս խնդիրը յետաձգեն և իրենց խաղերը խաղան:

Թող յօգնութիւն կոչէ Արշալոյս իւր թղթակիցները և մի առ մի պաւտասխանէ մեր սոյն ամեն հարցումներուն, առանց յաջ և յահեակ խտաւրելու, և առանց երազներ երազելու: Իսկ մեք՝ ի միամտութիւն Արշալոյս և իւրոյնց, ի լուր Ագգային Վարչութեան և համօրէն Ագգին, կը քարոզեմք ահա, որ Արուստղէմի Սիւրբանութեան յուզած խնդիրը բնաւ երբէք Ագգայտոսի առաջնորդական խնդիրը չէ, այլ լոկ կալուածականն, փասըն զի ինքն ագգային սեպհականութեանց աւանդապահ լինելով՝ իւր նախնական պարտքն է իւր ամեն ճիշդը թափել, Ագգային Վարչութեան ուղարկութիւնը հրաւիրել և համազգական Աթոռոյ սեպհականութիւնները անհատական բռնաբարութիւններէ ազատել: Կը հրատարակենք ի լուր աշխարհի, որ առաջնորդական խնդիրը կալուածական

նին հետ խառնաշփոթելը միմիայն և յատկապէս Արշալոյսին նենգամիտ հնարագիտութիւնն է, կալուածական խնդրէն խուսափելու համար, և ոչ թէ Արուստղէմի Սիւրբանութեան տենչանքը, վասն զի նոյն Սիւրբանութիւնը, որպէս պատուիրանապահ աշակերտ Աւետարանի, ուխտած է և կ'ուխտէ, ոչ միայն Ագգայտոսի, այլ և ամեն հայաբնակ քաղաքներու և թեմերու մէջ մի միայն իւր ողջոյնը ընդունողներու մէջ ագանկել, իսկ չընդունող քաղաքներէն ելանել անգորր սրտիւ, յուսալով որ չեն սպառիր իւր առջեւ հայաբնակ թեմերը, քաղաքները և աւանները: Արուստղէմի միաբանութիւնը չը տածեր և չը փափաքիր տածել երբէք այն անամօթ տենչանքը, որով ոմանք, ինքնեկ և ինքնակոչ առաջնորդութեամբ, եկեղեցական վսեմ պաշտօնն ու կոչումը կ'աղարտեն, ոմանք իրենց անձն արածելու համար՝ Ժողովուրդը կ'երկաւաւակեն, ոմանք թեմականներէն կ'ամբաստանուին, կ'աքսորուին և վերստին կը դառնան բռնաբար տիրապետելու համար. ոմանք Ագգային Վարչութեան դէմ կը մբոստանան և կենսական գործքերէ արգիլելով իրենց անհատական փառասիրութեան սնտի գործքերով կը զբաղեցնեն. ոմանք իրենց անգոյ մեծագործութիւնքը ներբողելու համար վարձկան գրիչներ կը պահեն, և ոմանք ամեն թուք ու մուր կ'ընդունին և երբէք իրենց վիճակէն կամովին հրաժարիլ և հեռանալ չեն ուզեր:

Իսկ գալով Արուստղէմի միաբանական Ուխտի համարատուութեան խնդրոյն առաջի Ագգային Վարչութե, թէպէտ այս մասին իմաստակ և անխորհուրդ օրագրական թերթիկներ ոմանք ընթաց և անհամարապատ հրատար

բռնկեցին նոյն Սեփոր, և Արշալույս նենգութեամբ կռուաջարկէ համազգային երեսփոխաններէ կազմուած անգղայ ժողովի առջեւ միայն համարատու լինիլ. բայց Արշալույս միաբանութիւնը, քամահրելով ամեն սոյն օրինակ յարձակումներ և դաւադիր խորհուրդներ, երկար ժամանակէն ՚ի վեր ամենայն մտադիր ջանիւք կը պատրաստէ իւր հաշիւները՝ Աղգային Վարչութեանը մատուցանելու, և զինքն համարատու կը ծանաչէ ոչ միայն նոյն Վարչութեան, այլ նաեւ ամեն հայ անհատի առջեւ: Բայց թէ ինչո՞ւ կը յապաղի սոյն համարատուութիւնը, այս մասին միաբանութիւնը չէ յանցաւորը, այլ նոյն իսկ այն մարդիկը, որոնք չեն ուզեր վճարել առ Ս. Աթոռն ունեցած իրենց համարատուութեան պարտը: () Երեսփոխան համար, Արշալույսի Սիւրբանութիւնը ի՞նչ լիակատար հաշիւ կարող է մատուցանել Աղգային Վարչութեանը Արքիպոսի և Աղէքսանդրիայ կալուածոց նկատմամբ, քանի որ ծախուց գումար միայն կը տեսնէ իւր հաշուետուամբներուն մէջ, իսկ երեսնամեայ մտից և արդեանց գումար ոչ երբեք: Սուրբն, միթէ բարւոք չէր լինիր, որ Արշալույս, փոխանակ տաքնապելու և համազգային երեսփոխանական ժողովի կազմութիւն երազելու, ջանար յորդորել իւր սատարները, որ Արշալույսի կալուածական հաշիւն փութով աւարտէին, և Սիւրբանութիւնս կարող լինէր օր առաջ իւր համարատուութեան արդար և նուիրական պարտքը կատարել և իւր հաշիւները Աղգային Վարչութեանը մատուցանել: Սիւրբն բարւոք չէր լինիր, որ Արշալույս, փոխանակ մասնաւոր կուսակցութեան ծառայելու, ջանար իրապէս աղգային հրապարական թեր-

թի պաշտօն կատարել և Արշալույսի Սիւրբանութեան արդար իրաւունքը պաշտպանել, որ ընդհանուր Աղգի իրաւունքն է: Ի՞նչ կը կարծէ Արշալույս, միթէ թիւր և երազական դիտողութիւններ հրատարակելով՝ կարող է լռեցնել արդարութեան և իրաւանց ձայնը: Թող չըխաբուի Արշալույս իւր անտի յոյսերով և թող քաջ խելամըտէ, որ Արշալույսի Սիւրբանութիւնը բողոքած է, կը բողոքէ և պիտի բողոքէ Աղգի իրաւունքը պաշտպանելու համար. վասն զի համոզուած է, որ իւր բողոքն արդար է և իւր աղաղակն է ընդհանուր Աղգի ԻՐԱՅԱՆՑ ԱՂԱՂԱԿՆ: Եւ միթէ Աղգային Վարչութեան նուիրական պարտքն չէ առաջնորդական խնդիրէն առաջ կալուածական աւարտել, որուն համար այսչափ ժամանակէն ՚ի վեր կը նեղի Ս. Աթոռս: Սիւրբն պիտի չսկատարէ նոյն Վարչութիւնը իւր անսուտ խոստումը, որուն ակնդէտ կը սպասէ Ս. Աթոռոյս Սիւրբանութիւնը:

Ա. Ռ. Ա. Կ

ՈՉԻԱՐ ԵՒ ԱՅԺ

Զուարթագին խիստ բաղքաւոր մէջ գարնան երբ պճնադարդ երկիրն հազուած անման ծաղիկներով դարգարուած էր շատ շուրջ, Դաշտը և լեռները կը խայտային գեղափառ. Կանաչազարդ մարգագետին ամեն տեղ. Եր ծածանին կը փալկան գունագեղ շատ մի խաշանց առտուն կանուխ խմբովին Տեսայ կու գար առջեւ ինկած իւր հովութիւն. Ծագեց արփին, նորա դէտ դէն ցրուցան Տոբարարձիկ մարգեր ուտել սկսան. Դաշտին մէկ գին ապառաժուս լեռ մի կար. Դրսեպայցած խիստ ժայռերով բարձրանայր: